

УДК 94(477.8):271.4-726.1-46:(=411.16)]"194"(093.2)
<https://doi.org/10.17721/1728-2640.2017.133.2.14>

Ю. Скіра, асп.
Національний університет "Львівська політехніка", Львів

ПОРЯТУНОК РОДИНИ ШТЕРН МИТРОПОЛИТОМ АНДРЕЄМ ШЕПТИЦЬКИМ У СВІТЛІ СПОГАДІВ ЛІЛІ ПОЛЬМАН

Увазі наукової громадськості пропонується документ "Моя зустріч з митрополитом Шептицьким", який є спогадом врятованої під час Голокосту пані Лілі Польман. У ньому розповідається про безвихідну ситуацію в якій опинилася єврейська родина Штерн і про те, як вони звернулися по допомогу до глави греко-католицької Церкви, митрополита Андрея Шептицького. Документ є важливим історичним джерелом, оскільки він засвідчує позицію греко-католицького духовенства і монашества щодо подій Голокосту. У ньому відображено механізми і методи, якими користувалося найближче оточення Андрея Шептицького, задля виконання його доручення щодо порятунку євреїв від рук нацистів. Документ є багатим на подробиці викликів перед якими постали обидві сторони переховування, описи поведінки єврейських дітей, їхнє переживання та пристосування до нових реалій життя. Дане історичне джерело підтверджує активну участь духовенства і монашества греко-католицької Церкви у порятунку євреїв в роки німецької окупації, їх небайдужість до трагедії єврейського народу і ризики перед якими стояли ці особи у боротьбі за життя людей в рамках тоталітарної системи.

Ключові слова: митрополит, сиротинець, монастир, допомога, іспит.

Постать митрополита Андрея Шептицького є символом цілої епохи для Галичини. Епохи динамічного розвитку української культури, економічного і політичного життя. Більшість здобутків цієї людини було знищено з приходом на галицькі землі тоталітарних режимів. Для митрополита кожне людське життя було важливим і безцінним. Це життя було безцінним незважаючи на соціальне, релігійне чи національне походження людини. В часи Голокосту Андрей Шептицький як душпастир і єпископ не міг залишатися осторонь подій, коли злочини проти людства набули катастрофічних масштабів. За допомогою свого найближчого оточення, він розпочав акцію порятунку євреїв приречених нацистами на тотальне знищення. Як слушно зауважив Курт Левін, вони рятували і знайомих і незнайомих євреїв [1, с. 156]. Однією з таких родин була родина Штерн.

Родина Штерн походила з Кракова і під час німецької окупації опинилася у львівському гетто. Чоловік пані Цецилії загинув, а саму її врятувало те, що вона була вправною швачкою і шила одяг для дружин німецьких офіцерів [2, р. 163]. Проте такий стан речей не був довготривалим. Напередодні закриття гетто в ніч на 28 листопада 1943 р., дочка пані Цецилії Лілі, втекла з нього до матері і перед ними постало питання як в подальшому вижити. Вони звернулися за допомогою до аптекаря Юзефа Подошина [3, арк. 1]. Він постачав ліки до митрополичих палат, тому був знайомий з тамтешніми священиками.

Родина Подошин також належала до врятованих єврейських родин митрополитом Андреєм Шептицьким [4, арк. 25]. Ця родина складалася з подружжя Юзефа і Анни та їхнього сина Людвіка [4, арк. 25]. Патріарх Йосиф Сліпий у своїх "Споминах" згадує про аптекаря, який переховувався у бібліотеці Андрея Шептицького у митрополичих палатах [5, с. 141]. Очевидно, що цим аптекарем був Юзеф Подошин. З доступних джерел, можна зробити висновок, що цим укриттям скористалися щонайменше двоє євреїв – згаданий Юзеф Подошин і рабин Давид Кахане. Останній переховувався у ньому двічі – перший раз з 23 травня до 2 червня 1943 р. і другий раз з середини вересня 1943 до кінця жовтня 1943 р. [6, с. 170]. Рабин Давид Кахане згадував про це місце: "Особиста бібліотека митрополита налічувала понад 1000 томів. В одному з її закутків для мене була влаштована схованка, де я міг перебувати деякий час. Це місце з усіх боків оточене полицями з книгами і людина, яка увійде до бібліотеки, не зможе помітити, що хтось ховається серед них. Замість ліжка мені дали шезлонг, на якому я міг спати або просто відпочивати вдень" [6, с. 158]. Наприкінці жовтня 1943 р. рабин був

переведений в укриття в монастирі отців-студитів на вул. Петра Скарги і очевидно, що його місце у митрополичій бібліотеці на якийсь час перейняв Юзеф Подошин.

Для уможливлення порятунку цієї родини її членів довелося розділити. Сином Подошинів семилітнім Людвіком заопікувався катехит Львівської духовної семінарії Святого Духа, молодий священик о. Онуфрій Іванюк [1, с. 158]. Він віддав хлопця до своїх родичів у село звідки походив [1, с. 158]. Вони досить сердечно прийняли Людвіка, бо думали, що то нешлюбна дитина о. Онуфрія Іванюка, який перебував у цілібаті [1, с. 158]. Чутки дійшли до парох села, який повідомив це єпископу [1, с. 158]. Над о. Онуфрієм Іванюком відбувся дисциплінарний процес і він був суворо покараний [1, с. 158]. Задля добра і безпеки єврейської дитини, о. Онуфрій Іванюк мовчав на процесі і не оборонявся [1, с. 158]. Тільки по поверненні радянської влади, священик розказав правду і був реабілітований [1, с. 158].

Повертаючись до родини Штерн, варто зазначити, що вона здобула контакти із Андреєм Шептицьким саме через Юзефа Подошина [3, арк. 1]. Штерни мали зустріч з митрополитом під час якої він пообіцяв їх врятувати при цьому не розлучаючи [3, арк. 1].

Організувати цей процес було доручено ігумені Студійського Уставу матері Йосифі (Олені) Вітер, якій у цьому допомагав о. Іван Котів, капелан Народної Лічниці та особистий секретар митрополита Андрея Шептицького [4, арк.26]. Вона займалася порятунком єврейських жінок і дівчат у жіночих монастирях Студійського Уставу. Місцем для переховування обрали дочерний дім на вул. Убоча, 4 у м. Львові. Там з серпня 1942 р. вже переховувалася дочка рабина Давида Кахане Руф, пізніше дружина Нехама та інші єврейки [6, с.91].

Цецилія Штерн мешкала в келії матері Йосифи (Олені) Вітер, а Лілі Польман у дитячому сиротинці [3, арк. 1]. Пані Цецилія не знала української мови, тому вдавала глухонім [3, арк. 1]. Лілі Польман ж швидко вивчила її між дівчатами [3, арк. 1]. У сиротинці вона зустріла двох єврейських дівчаток, однією з них, Іриною Шпунар, вона ходила до школи, тому це дитяче знайомство відіграло важливу роль у її переховуванні, оскільки ця дівчинка ділилася з Лілі Польман своїм досвідом і як потрібно поводитися [3, арк. 1]. Родина Штерн переховувалася на вул. Убоча, 4 аж до завершення німецької окупації [3, арк. 2].

Спогади, які залишили Лілі Польман, дають зрозуміти механізми порятунку, їх організацію, дійових осіб та виклики, які долали обидві сторони у боротьбі за життя. Їхні свідчення є цінними джерелами до історії взаємодій євреїв та греко-католицького духовенства і монашества в часах Голокосту.

МОЯ ЗУСТРІЧ З МИТРОПОЛИТОМ ШЕПТИЦЬКИМ

Лілі Польман

Одного вечора в листопаді 1943 року мою маму Цецилію Штерн і мене приведено до палати святого Юра на зустріч із митрополитом Андреем Шептицьким. Мені тоді було 12 років. Нам було потрібно місця для заховання від німецької влади і, завдяки львівському аптекареві Юзефу Подошинові, ми хотіли просити митрополита про допомогу.

Коли введено митрополита на колясці, я побачила величаву постать з білою бородою і густим волоссям. Мені склалося враження, що це святий зійшов із неба. Митрополит, мабуть, побачив страх у моїх очах, отож кивнув до мене, щоб я підійшла. Тоді він мене обняв, погладив по голові і сказав: «Не бійся, дитино! Нічого поганого тобі тут не станеться».

На другий день зранку нас узяли до помешкання на вулиці Убоч нагорі Личаківської вулиці, до монастиря сестер Студиток. Маму примістили в помешканні матері ігумені Йосифи Олени Вітер, а мене – у сиротинці. Нам із мамою час від часу вдалося побачитися, і то лиш на короткий час. Ми походили з Кракова та української мови не знали. Я скоро вивчила її між дівчатами, а мама мусіла вдавати глухо-німої, щоб не видати себе. Мамі дали прізвисько «Юлія Попович» (бо мати ігуменя роздобула якусь метрику народження з тим іменем), а мені – «Лідія Островська», тому що я ненароком перед дівчатами зробила знак хреста в латинський спосіб. Таким чином визначили, що я «з мішаного українсько-польського роду», тому розмовляю лише польською мовою. Одинок сестра, яка знала про мою маму і її справжнє ім'я («пані Цеся») – це молоденька сестра Хризантія, яка вечорами провадила її на прохід.

Коли мене привели перший раз до дівчат, я зауважила між ними двох єврейок, одну з яких я знала, бо ходила з нею до школи. Це була «Зося Нахт» (Ірина Шпунар). Я вдавала, що її не знаю, а вона – мене. Але, коли сестра Анастасія представила мене як нову «сирітку» і спиталася, хто готовий ділитися ліжком зі мною, бо того вечора не було досить місця, Зося відразу підняла руку. Коли ми лежали на постелі, вона мене тишком-нишком навчала, як себе поводити, що можна говорити, а чого не можна, і що ми себе не знаємо.

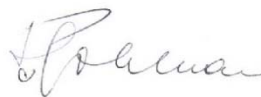
На відміну від моєї мами, я не мала жодного документу. Мати Йосифа тому рішила мене послати на іспит для дітей, які не ходили до школи. Але ж я нічого не знала! Правда, я вже вивчила українську мову, вміла читати-писати, знала багато віршів і любила співати. Але сказала мати Йосифа, що мушу йти на іспит.

Сестра Анастасія повела мене перед комісією. Між членами професорського складу я зауважила одного директора школи під час советської окупації і боялася, чи він мене не пізнає. Було там багато дітей зі села. Найперше спитали мене з літератури, що я знаю? Я рецитувала «Як умру, то поховайте...» Тараса Шевченка. Професори були задоволені і сказали мені сісти. Відтак – питання з математики. Сказали нарисувати колесо на таблиці, відтак поділити його надвоє. Тоді спитали, котра половина більша? Я на те відповіла, що, мабуть, вони однакові, раз колесо поділено на двох. Дуже добре! – відповіли, і я отримала атестат зі школи, що здала іспит. І вже мала документ!

Коли повернулися совети в липні 1944 року, ми залишили монастир і мешкали у Львові. Мама працювала в якійсь російській інституції.

У листопаді 1944 року митрополит Шептицький помер. Це була дуже сумна подія. Ми з мамою були на похороні, стояли посеред натовпу народу. Здалека ми побачили, що Никита Хрущов був присутній. Похорон був дуже величавий.

Лондон, 12 серпня 2016 р.

Список використаних джерел:

1. Lewin K. Przeżyłem. Saga Świętego Jura spisana w roku 1946 / E. Lewin. – Warszawa: Fundacja Zeszytów Literackich, 2011. – 188 s.
2. Chameides L. Strangers in many lands: the story of a Jewish family in turbulent times / L. Chameides. – Wethersfield, 2012. – 286 p.

3. Nāṭa+līr' Èlēt Dīēuēřī. – 2 řđę. (līrānēřīl Èlēt Dīēuēřī 16 řđđř' 2016 đ. Tđł Nēłđř)

4. Nāṭa+līr' Èlēt Dīēuēřī. Āřāmē l. / Rđđłā Nā'nīóndlīnūēřž Ōřānūēřž Ēřāđč, ř. Ōřā, đ. 15, řđđ. 14, ř. 2, řđę. 23-26.

5. Nēłđčē Ē. Nđřččř / Ē. Nēłđčē. – Ēuāřā-Dčē: Āčāřāřčōñāř ŌĒŌ, 2014. – 607 ř.

